

VIKTORIANA

elektroniska nyheter från Viktor Rydberg-sällskapet
2012:2 (juni)

Den första avhandlingen om Rydberg på 52 år

En strid för det som borde vara

Den 27 april försvarade Andreas Hedberg sin doktorsavhandling vid Uppsala universitet om Viktor Rydberg som moderniseringskritiker. Avhandlingen tar avstamp i den gamla tviste-frågan om den sene Rydbergs ideologiska hemvist – liberal eller konservativ? – och lägger fram en tredje lösning, nämligen att han bäst kan förstås som en moderniseringskritiker. Mer bestämt: som en kritiker av den väg moderniseringsprocessen tagit, och som en förkämpe för en alternativ väg. De tre skrifter där detta främst kommer till uttryck är dikten ”Den nya Grottesången” (1891), romanen *Vapensmeden* (1891) och uppsatsen ”Den hvita rasens framtid” (1895); och av dem är det de två senare som tas upp i avhandlingen. Opponenten, Andreas Nyblom, berömde det fylliga, uppslagsrika och väl kontextualiserade avsnittet om ”Den hvita rasens framtid”. Till behandlingen av *Vapensmeden* var han mer kritisk och efterlyste en större öppenhet gentemot alternativa synsätt och tidigare forskningsresultat. Han hade dock ont om konkreta exempel, och Hedberg hade inga större svårigheter med försvaret. Intressant för den fortsatta forskningen var Nybloms påpekande att det i Nordiska museets Rydbergs-samlingar finns manuskript som gör det möjligt att följa ändringar i *Vapensmeden* under tillkomstprocessen.

Opponenten (t v) och respondenten (t h). Foto: Karl-Olof Olofsson.

... och en summering av det som varit

Lite vid sidan av huvudspåret innehåller avhandlingen också ett kapitel om ”spridning och presentationer av Viktor Rydbergs författarskap 1896-2003”, alltifrån Rydbergsindustrins glansdagar och fram till den nästan fullständiga avvecklingen mot pappersperiodens slut. En översikt som går över mediegränserna och även tar upp t ex radiuppläsningar och filmatiseringar. Och kompletterad med en fullständig bibliografi (23 sidor!) över alla Rydbergswerk utgivna under denna tid. ”Värdefullt”, sa opponenten; och man kan bara instämma.

Just in time – Vapensmeden som ebok

Den senaste utgåvan av *Vapensmeden* lämnade trycket år 1984, läser vi i Andreas avhandling, och sedan 1990 har Rydbergs närvaro på marknaden reducerats till *Singoalla* och några julrelaterade texter (plus Dikterna i Svenska akademins klassikersserie). Men det var *då*, före

moderniseringsprocessens vändning mot cyberrymden. Bara några veckor före disputationen (men oberoende av denna) publicerade Mikael Mosesson *Vapensmeden* som ebok på sitt förlag Mimer. Formatet är det mobil- och läsplattevänliga epub, och priset (på Bokus) 55 kronor. På köpet får man då ett utförligt efterord, som ”bland annat upp reaktionerna från samtiden och sätter in boken i ett historiskt sammanhang”.

Flora och fauna

I SvD 12.5 anmäler Fredrik Sjöberg Alice Rasmussen: *Strindbergs flora*. (CKM förlag, 664 sidor). ”Den utkom redan för ett par år sedan, men passerade då helt obemärkt, varför jag finner det värt att lyfta fram den i dag, då den just har kommit i en andra, väsentligt utökad upplaga.” Rasmussen är en trägen Strindbergsforskare som tidigare bl a kartlagt skaldens boplatser. Här har hon gått igenom hans texter på jakt efter växtnamn. Totalt 1500, varav två tredjedelar bara förekommer en enda gång. ”Ingen varierar sitt språk som han”. Som ett exempel på hans botaniska ekvilibristik citeras ur romanen *I havsbandet* (1890):

Framför honom rullade upp sig mellan de lodräta i ängsmarkerna försvinnande bergväggarna en gräsmatta genomvävd av idel blommor, men utsökta och av en frodigare art än fastlandets. Den blodröda geranium hade stigit ner från berget och sökt fukt och värme härnere, den honungsvita slätterblomman från den våta starrängen hade gjort möte med skogens blågula kovall, och de sydländska orkideerna, kanske vinddrivare från vinlandet Gotland, hade flytt hitin, det hyacintliknande fläderyxnet, den praktfulla militärorchis, den ståtliga sysslan, ett slags förskönad liljekonvalje ...”

Följande sommar skriver Viktor Rydberg romanen *Vapensmeden*. Som Gösta Löwendahl påpekar (*Vapensmedens Viktor Rydberg*, 1954, s.39ff) är naturteckningen här mycket mer konkret och detaljerad än i hans tidigare romaner. Man märker en ökad ”strävan efter åskådlighet och naturtrohet”. Särskilt påfallande är mängden av ornitologiska iakttagelser: ”Det vimlar av fåglar i boken, alla tillhörande den småländska faunan och nästan alla beskrivna med en eller flera detaljer, som vittnar om sakkunnig observation”. Här finns akustiska snapshots av gräsänder, sothönor, nattskärnor, sävsparvar, göktytor, korpar, tranor, ljunpipare, rödhakar och horsgökar. Fast sakkunskapen är inte Rydbergs egen, utan hämtad ur litteraturen. Närmare bestämt (visar Löwendahl) ur Hollgrens *Foglarnes språk* (1884) och Hammar-grens *Om våra svenska sångfåglar* (1889).

Löwendahl menar ändå att romanens realism ytterst är grundad i författarens starka intryck från sina ungdomsvandringar i småländsk natur. Men nog skulle man också kunna tänka sig att han inspirerats av rivalen Strindberg. Flera forskare – Knut Wichman, Albert Nilsson, Olle Holmberg – har hävdats att *Vapensmeden* skrevs i dialog med eller under påverkan av *I havsbandet*. Fast de fokuserar alla på kontraster och motsättningar, på relationens ideologiska och

antagonistiska sida. Medan vimlet av fåglar och läten i Vapensmeden snarare skulle vara ett fall av litterär innovationsspridning, ett exempel på konkurrensens rent positiva effekter.

Vapensmeden om nattsäckran:
"det lät som en vagn med jernstänger farit fram på en illa stenlagd gata"

Sällskapets årsmöte

Nej, Strindberg kan inte undvikas detta år, inte ens på Rydbergsällskapets årsmöte, där Birthe Sjöberg talade om förhållandet mellan de båda författarna, med utgångspunkt från vad de skrev om varandra i sina brev. Mötet hölls den 14 april i Jönköpings Arkivhus, vars forskarsal och Rydbergsrum nu blivit sällskapets fasta hemvist på jorden. I samband med årsmötesförhandlingarna avtackades två avgående styrelsemedlemmar: vår kassör Claes Åkesson och vår vice ordförande Elisabeth Pontén Lindqvist, tidigare sällskapets ordförande och drivande kraft vid flytten till Jönköping. Nya namn i styrelsen blir litteraturvetaren Karl Lindqvist och estradören Dan Ekström. Birthe Sjöberg kvarstår som ordförande. För mer information om styrelsens sammansättning och höstens program se vår webbplats <http://rydbergsallskapet.nu>

Birthe Sjöberg avtackar Elisabeth Pontén Lindqvist. Till höger mötesordföranden Carl-Axel Petri. I bakgrunden undertecknad. Foto: Rune Staaf.

Digitalisering (I)

Mikael Mosesson har tipsat om att Projekt Runeberg har digitaliserat huvuddelen av den svenska litteraturvetenskapliga tidskriften *Sammlaren* för åren 1888-1940. Vilket innefattar

sådana klassiker i Rydbergforskningen som Victor Svanbergs [Rydbergs romanfragment "Benoni Strand" och femtitalsliberalismen](#) (1921), densammes [Viktor Rydbergs lyriska genombrött](#) (1937) och Olle Holmbergs [Viktor Rydberg och August Strindberg](#) (1935). I synnerhet Holmbergs vindlande essä fyller mig med avund: så ledigt man kan skriva när både avsändare och mottagare ännu har levande kontakt med den förflutenhet som behandlas!

Digitalisering (II)

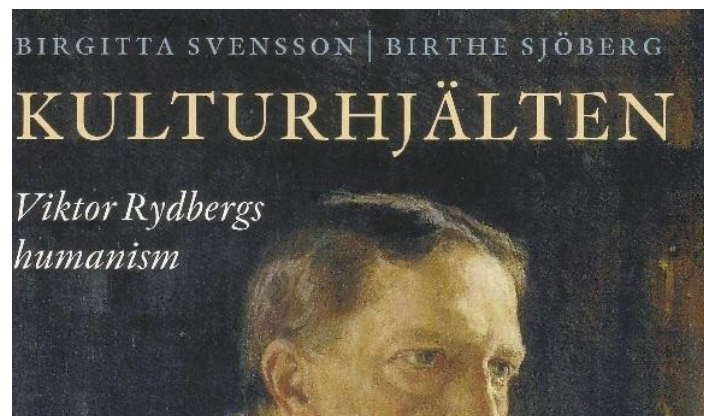
Som bekant har Google, i samarbete med flera stora bibliotek, scannat in miljontals böcker och gjort dem sökbara via Google Books. De flesta har begränsad tillgänglighet, eftersom upphovsrätten inte gått ut eller klarlagts. Många äldre titlar erbjuds dock som "gratis e-bok", läsbara direkt på flera olika plattformar, och nerladdningsbara som PDF. Till dem hör två Rydbergare: andra upplagan av [Fribytaren på Östersjön](#) (1866), inscannad av Bayrische Staatsbibliothek, och tredje upplagan av [Bibelns lära om Kristus](#) (1868), inscannad på Harvard (till vars teologiska bibliotek den anskaffades 1884). I båda fallen gäller det tidiga upplagor som skiljer sig från versionerna i Rydbergs samlade skrifter. *Fribytaren* är kanske särskilt intressant, eftersom andra upplagan har samma text (om än inte samma paginering) som den första. Senare upplagor är däremot rejält omarbetade.

Hjärtats härdar

Bilden är ett utsnitt från ett kolorerat vykort från Skansen: det en gång banbrytande folkmuseet i Stockholm. ”Man kan se på folkmuseerna som ett slags kulturhärdar. Härdar där en ny sorts konst för en ny tidsålder smiddes och spreds, närmare bestämt den kärleksfulla levnadskonsten som ämne för en ny, nationalindividuell levnadsform. Nordiska museet var en hjärtats härd, den första härd där detta kärleksfulla ämne för samhället hade smitts.” Orden är Mattias Bäckströms, i den idéhistoriska avhandlingen *Hjärtats härdar. Folkliv, folk museer och minnesmärken i Skandinavien 1808-1907* (Göteborgs universitet, 2012). Han menar att folkmuseerna utformades för att angripa problemet med människans alienation från traditionen samt problemet med samhällets splittring, dels i konkurrerande individer, dels i en bildad elit och en obildad massa. Skansen och dess efterföljare skapades som platser där besökarna skulle väckas ur sin råhet och föras in i ett tillstånd av kultur (en gemensam, nationell kultur); därigenom skulle de bli förmögna att känna in sitt folk och få kännedom om sin kulturhistoria.

I avhandlingen beskrivs först den hundraåriga utveckling som ledde till att vad som tidigare betraktats som bondeskräp (gamla byggnader etc) blev synligt som *minnesmärken* som uttryckte en folklig *kultur* och som var värda vetenskapligt studium och museal behandling. Sedan diskuteras de kunskapsteoretiska positioner inom vilka denna utveckling ägde rum; de gamla kombattanterna idealrealism och naturalism visar sig därvid i praktiken ha legat varandra närmare än vad som tidigare ansetts. Bäckström menar att Nordiska muséet byggdes upp i en anda av *idealrealistisk naturalism*, dvs: ”en idealrealism som omfattade empirisk och positivistisk metodik men som underordnade dem det spekulativa sökandet efter det högre ursprunget”. Folkmuseet Skansen kan således ses som en konkret och vetenskapligt underbyggd gestaltning av kulturhistoriska idealbilder. När Bäckström söker efter explicita formuleringar av denna ”idealrealistiska naturalism” finner han dem tydligast uttryckta – hos Viktor Rydberg. Nämligen i den programförklaring som hösten 1884 inleder hans föreläsningar i kulturhistoria vid Stockholms högskola (även om dessa ingalunda handlade om folklig Skansenkultur). Vilket leder till att Bäckström inte bara noga analyserar Rydbergs text utan även strösslar sin avhandling med hänvisningar till den. Kul, ur *Viktorianas* synvinkel – tidigare är det ju bara Birgitta Svensson som intresserat sig vetenskapligt för Rydbergs kulturhistoriska föreläsningar. Den bibliometriskt intresserade kan också notera att Bäckström citerar inte mindre än fyra uppsatser i *Kulturhjälten* och tre i *Veritas*.

För 150 år sedan

Juni 1862. Reaktionerna på *Bibelns lära om Kristus* har nu börjat flyta in, i takt med att boken distribueras över landet. Först på plan är *Göteborgs-Posten*, som 17.5 rapporterar om en ”ganska märklig skrift” som nått stadens bokhandel. GP avslöjar genast vem som står bakom signaturen V.R. men nöjer sig i övrigt med en kort och neutralt positiv beskrivning av innehållet, med löfte om att senare återkomma i större detalj (vilket dock aldrig sker, kanske för att tidningens ägare inte har samma åsikt om saken som redaktören Axel Krook, som senare öppet kommer ut på Rydbergs sida genom tendensromanen *Tro och Otro*). Nerikes Allehanda (21.5) och Jönköpingsbladet (22.5) citerar båda kort ur GP:s notis, och 31.5 har Nerikes Allehanda ett något längre – men mycket försiktig – presentation:

Vi hafva funnit den ytterligare ådagalägga den grundliga bildning och det angenäma språk, som utmärker författaren af ”Den siste Athenaren” m fl. Om bokens innehåll vilja vi för öfrigt icke alls yttra oss. Från de strider, den just synes afsedd att upplifva eller framkalla, bör vår tidning – i enlighet med dess plan – så vidt möjligt hålla sig på afstånd.

Den 6.6 kan Öresunds-Posten (där den såväl religiöst som politiskt radikale F T Borg för pennan) med ”fullständigt instämmande” citera veckobladet *Illustrerad Tidning* (redaktör: August Blanche), som uppmanar sina läsare att ”inte försumma att göra den märkliga boken närmare bekantskap”. Den 4/6 och den 10/6 har Norrköpings-Tidningen och Norrköpings-

Kuriren varsitt mycket positivt inslag om det nya bidraget till ”striden för andens frihet”, i kurirens artikel (ett ”brev från Stockholm” daterat 3/6) kompletterad med en sympatisk beskrivning av Rydbergs person (det är första gången någon sådan skiss förekommer i pressen). Och den 10/6, slutligen, ägnar Jönköpingsbladet tre hela spalter åt att sprida bokens budskap; tidningens redaktör, A W Strehlenert, var inte bara personligen bekant med Rydberg utan hade också själv stått på barrikaderna tjugo år tidigare, när den svenska översättningen av David Strauss *Das Leben Jesu* åtalades. I recensionens inledning utmanas såväl den kyrkliga ortodoxin som den ännu tiggande stockholmspressen, samtidigt som vi får en analys av det egentligt nya i boken:

Till en början kunna vi dervid ej undgå uttrycka en viss förundran öfver att skriften ännu ej blifvit uppmärksammas af de stora tidningarne, hvilket den i hög grad förtjenar, emedan den på visst sätt kan betraktas som en ny uppslagsända i den religiösa frågan. Ej dock så, som skulle den inom den teologiskt lärda världen framkomma med något nytt, utan så att den på ett populärt och åskådligt sätt, ganska fullständigt bevisande utan afskräckande vidlyftighet, samt i ett lättfattligt språk framställer resultaten af nyare tidens ärliga teologers bibelforskning. En sådan skrift måste efter vår föreställning ovillkorligen väcka uppseende och framkalla diskussion på det religiösa området. Det kan för ortodoxiens författare gå an att låsa ignorera eller med förnämt förakt betrakta skrifter af neologisk forskning: de kunna anse dem som en utmaning, den de icke behöfva antaga. Men när en författare uppträder med bibeln i hand och förklarar: ”hvad i sägen här skola finnas det finns här icke, och hvad i förneken här finnas det finnes verkligen” – samt punkt för punkt bevisar detta påstående, så väl med otaliga särskilda bibelställen som med framställning af bibelns anda och dess hela innehållet genomlöpande tankegång ; – då äro ortodoxerna, anfallna inom sina egna förskansningar och måste söka försvara sig eller ock kapitulera. Att det senare ej sker godvilligt kan man taga för gifvet; det skall då bli intressant att förnimma hurudant försöket till försvar blir.

Louis de Geer, våren 1862 justitiestatsminister i en liberalt dominerad reformregering, var den som beslöt att Bibelns lära om Kristus *inte* skulle beslagtas och dess författare åtalas.

Seminariet i Lund

Publiceringen av *Bibelns lära om Kristus* var, skriver Sverker Ek, ”den dristigaste handlingen i Rydbergs liv”. Det var också den som hade den största effekten på hans samtid, och den som gjorde honom berömd och beryktad. För att diskutera denna händelse ur ett 150-årigt efterhandsperspektiv hölls den 22 maj ett seminarium i Lund om *Bibelns lära om Kristus som inspiration och provokation*, med ett dussin deltagare från olika discipliner inom litteratur-, idé- och religionsvetenskaperna. Mötet var första steget mot en bok: en samlingsvolym med uppsatser, planerad att ges ut i november. Mer om detta i kommande nummer av *Viktoriana*.

Viktoriana utkommer fyra gånger om året.
Redaktör: Tore Lund (tore.lund@chalmers.se)